הלכה · משנה תורה · מפרשים · נחל איתן · ספר אהבה

# נחל איתן על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אברהם משכיל לאיתן

**ספריית אור ברסלב** · or-breslev.co.il

# נחל איתן על משנה תורה, הלכות ברכות

רבי אברהם משכיל לאיתן

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/נחל-איתן-על-משנה-תורה-הלכות-ברכות/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

# תוכן העניינים

**פרק א** ..... 4
הלכה ב ..... 4
הלכה ז ..... 5
הלכה ח ..... 8
הלכה יא ..... 8
**פרק ב** ..... 10
הלכה יד ..... 10
**פרק ג** ..... 11
הלכה ב ..... 11
**פרק ד** ..... 12
הלכה ד ..... 12
הלכה ו ..... 13
**פרק ו** ..... 14
הלכה ב ..... 14
הלכה ה ..... 15
הלכה טו ..... 15
**פרק ח** ..... 17
הלכה ב ..... 17
הלכה ז ..... 18
הלכה ח ..... 18
**פרק י** ..... 19
הלכה ח ..... 19

# פרק א

## הלכה ב

**ומדברי סופרים לברך על כל מאכל תחילה וכו' וכן מד"ס לברך אחר כל מה שיאכל וכל מה שישתה והוא שישתה רביעית ויאכל כזית.** וכ"כ עוד רבינו בסוף פ"ג דאכל פחות מכזית ושתה פחות מרביעית לבסוף אינו מברך כלל. ושם כתב הכ"מ דטעמו דמשקין שיעורן ברביעית מדאשכחן בעלמא לעניין אכילת איסור דחייב בשתיית משקין אסורים ברביעית דומיא דאוכלים בכזית. והנה הכ"מ סתם דבריו ולא ביאר המקום אשר יאמר כי הוא זה שבו מבואר דחיוב שתיית משקין אסורים ברביעית. אמנם יש ללמוד כן מדברי רבינו בפי"ד מהלכות מאכלות אסורות (דין ט') ומשם מתבאר דלאו דוקא משקה ממש הויא שיעורא ברביעית אלא דהוא הדין לאוכלין שהמחן ועשה מהן משקין שיעורא ברביעית. וראיתי בשו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קל"ו שהקשה על זה והביא ראיות לסתור דעת רבינו והכ"מ כאן לעניין שיעור משקין באיסורין וברכה. ובאמת דבריהם נכונים ויתבאר אי"ה ברישׁ הלכות חמץ דבאמת חד שיעורא הוא דלח רביעית הוא כזית ביבש וכדאמר רב יוסף בשבת (דף ע"ז) [ובזה נדחה מה שהביא ראיה דשיעור משקה בכזית מהא דאמר התם המשקין היוצא מהפירות כמותן. דאפי' תימא דמשקין שיעורו ברביעית הוי בכלל כמותן כיון דכזית ביבש הוי רביעית בלח ונמצא דאידי ואידי חד שיעורא הוא. וכן נדחה עפ"ז מה שהביא ראיה דגבי דם שיעורו בכזית ודם הוי משקה כדאיתא בירושלמי. ואינה ראיה לפי מ"ש דהתם נמי שיעור כזית אינו אלא כשהוא יבש וקרוש אבל כשהוא לח הוא ברביעית ותדע שהרי בסוף פ' חרש איתא בהדיא דדם שיעורו ברביעית והוא לכאורה סותר לכריתות דאיתא התם דדם שיעורו בכזית. אך לפי מ"ש אתי שפיר ואדרבא מכאן ראיה לדעת רבינו. וכן יש לפרש הא דאיתא בתוספתא דתרומות והעתיקה רבינו בהל' תרומות כשם שאכילתה בכזית כך שתייתה בכזית היינו כזית ביבש כאכילתה ובשתיה קושטא דהוי רביעית. וכך יש לפרש התוספתא דפסחים גבי חמץ ודיומא גבי יום הכפורים ובכריתות גבי חלב] ומזה קשה לי אמ"ש בס' גן המלך דאכילה ושתיה אינן מצטרפין משום דאין שיעורן שוה דזה בכזית וזה ברביעית. ומה שהביא ראיה ממ"ש תוס' בזבחים (דף ק"ט) י"ל דאיירי שם אליבא דר' מאיר ואיהו אפשר דסבר כסברת אביי בשבת שם אבל קיי"ל כר"י. וכן פסק בעצמו בספר גינת ורדים. והטעם מבואר בהל' חמץ.

**ומטעמת אינה צריכה ברכה לא לפניה ולא לאחריה עד רביעית.** ועיין בכ"מ שנראה מדבריו שעד רביעית דנקט היינו עד ולא עד בכלל דדוקא פחות מרביעית א"צ ברכה

אבל רביעית בעי ברכה. וכך נראה ג"כ מדברי המעדני יו"ט פ"ב דברכות וכ"כ בצל"ח שם. ואינו מחוור דעל כרחך רבינו עד רביעית ורביעית בכלל קאמר מדנקט שא"צ ברכה לאחריה משום מטעמת ואי בפחות מרביעית בלא"ה א"צ ברכה לאחריה כמו שמבואר לעיל בסמוך. אלא ודאי דברביעית קאמר דא"צ ברכה לאחריה משום מטעמת והוא הדין לפניה בכה"ג נמי א"צ ומה שהקשה בס' עטרת ראש על דעת הפוסקים שמפרשים הא דאיתא בגמ' רב אמי ורב אסי טעמי עד שיעור רביעתא דהיינו עד ועד בכלל. ואמאי פירשו להקל הא קיי"ל דכל שיעורי חכמים הוא להחמיר והא ודאי לק"מ דדוקא במילתא דתנאי במשנה או ברייתא קיי"ל להחמיר אבל במימרא דאמוראי לא פסיקא לן וכמ"ש התוס' בפ' אלו טריפות (ריש חולין דף מ"ו) אלא הא קשיא לכאורה דמ"מ מיבעי לן התם במילתא דאמורא וא"כ ה"נ איכא לספוקי כאן. וזה כבר הוקשה לבעל מעדני יו"ט עיי"ש. ובאמת גם זה לק"מ דגבי ברכה דרבנן קיי"ל לקולא גם בספק דאבעיא שלא נפשטה כמ"ש הרי"ף והרא"ש בסוף פ"א דברכות. ולפי מ"ש הרשב"א והר"ן אההיא דכל שיעורי חכמים להחמיר דאינו אלא באיסור דאורייתא דוקא אבל בכל איסורי דרבנן מקילינן. ולפ"ז מעיקרא לק"מ קושיית המעדני יו"ט וספר עטרת ראש הנ"ל.

[**אלא** דקשה לי מסוגיא דעירובין (דף י"ב) גבי הא דאמר התם רב אחלי עד ארבעה פי' דמבוי שהוא יותר מארבעה עד ארבעה צריך לחי וקורה ומוכח התם דעד בכלל וארבעה צריך אא"כ שהוא פחות מד' א"צ ואע"ג דהוא דרבנן ובמימרא דאמורא ואמר לחומרא. ומיהו לתירוץ ראשון שכתבתי אתי שפיר דגבי מחיצות דערוב מחמירין בספק בעיא דלא איפשטא כמ"ש בס' קרבן נתנאל בערובין אבל להרשב"א קשה. אך בריש פ' כיצד משתתפין (עירובין דף פ"ב) משמע כהרשב"א דהא משני התם אליבא דרב אסי דהא דתניא קטן יוצא בערוב אמו עד בן שש היינו עד ועד בכלל והוא לקולא. ומיהו י"ל דגבי ערוב מקילין טפי מבשאר שיעורי דרבנן. ועוד י"ל דהתם איכא נמי חומר דהא מפסיד מצד אחר ובכה"ג אמר עד ועד בכלל כדמוכח בריש פ"ד דברכות (דף כ"ח) ועיי"ש בתוס' (סוף דף כ"ז)].

## הלכה ז

**כל הברכות כולן אם לא השמיע לאזנו יצא בין שהוציא בשפתיו ובין שבירך בלבו.** והנה הכ"מ הראה מקום להא דתניא בפרק היה קורא לא יברך אדם ברכת המזון בלבו ואם בירך יצא. ולפי מ"ש הרא"ש בפ' מי שמתו לאו ראיה היא שכתב דלמ"ד הרהור לאו כדבור דמי מפרש דבלבו היינו שלא השמיע לאזנו אבל הוציא בשפתיו. ומיהו מדברי הב"י מטור או"ח סי' קפ"ה נראה דטעמו של רבינו שכתב כאן דאם בירך בלבו יצא ואע"פ

שלא הוציא בשפתיו הוא משום דפסק כדאמר רבינא בפ' מי שמתו דהרהור כדבור דמי. ולפ"ז צ"ל דגם גבי ק"ש סבר רבינו כן שהרי רבינא קאי שם אמתני' דבעל קרי מהרהר בלבו דאיירי בק"ש. וכבר כתבתי בהלכות ק"ש דזה אינו דא"כ הו"ל לרבינו לכתבו בהל' ק"ש דיוצא בלבו אע"פ שלא הוציא בשפתיו ומדלא כתבו שם רק כאן גבי ברכות משמע דמחלק ביניהן והוא כמ"ש בשאגת אריה דשאני ק"ש דכתיב בה דבור ובזה הוא דפליג רב חסדא ואמר דלאו כדיבור דמי. ושם נתבאר דנהי דהראיה שהביא השאג"א מדברי רבינו פכ"ד מהלכות שבת איננה מכרחת מ"מ יש להוכיח כן ממ"ש רבינו בפ"ג דהלכות ק"ש וגם מסוגיא דשבת (דף ק"נ) יש להוכיח דכל היכא דכתיב דבור ממעטינן הרהור ורק גבי ברכות דלא כתב דיבור הוא שיצא בהרהור לחוד. ועפ"ז מיושב ג"כ מה שהקשה בצל"ח על דברי רבינו דכאן פסק דהרהור כדבור ובהלכות שבועות ונדרים פסק דצריך הוצאת שפתים. ולפי מ"ש לק"מ דשאני התם דכתיב בשבועה לבטא בשפתים. ועוד כתיב ככל היוצא מפיו יעשה.

[**והיינו** טעמא שפסק באו"ח סי' מ"ז דמהרהר בדברי תורה א"צ לברך דהתם נמי ילפינן לה מקרא דכתיב כי שם ה' אקרא ואין הרהור בכלל קריאה וכ"כ השאג"א בסוף סי' כ"ד. ובזה נסתלק קושיית הגר"א שם וז"ל צ"ע וכי ליכא מצוה בהרהור והא כתיב והגית בו יומם ולילה דמשמע בלב. וע"פ דברי השאג"א לא קשה מידי דמ"מ לא מצינו שחייבה תורה לברך אלא הקורא ולא המהרהר וכה"ג כתבו ג"כ התוס' בפ' מי שמתו (סוף ברכות דף כ') עיי"ש. ובס' נשמת אדם כתב די"ל דסתם הגיון לא הוי בלב אלא דיבור כמו אמת יהגה חכי. ובאמת נמצא הרבה כזה כמו (ישעיהו נ"ט:ג') ולשונכם עולה תהגה וכן (איוב ל') והגה מפיו יצא ובילקוט שם אין הגה אלא תורה וכמה דאת אמר והגית בו משמע דוהגית הוי דבור דומיא דהגה מפיו יצא. ונראה שזהו כוונת הגמ' בפ"ב דברכות (דף ט"ו) דקאמר הסכת ושמע ישראל בדברי תורה כתיב פי' שד"ת צריכין להשמיע לאזנו ועיין במסכת ערובין. וכן משמע בס' פני יהושע שפירש כן דאינו יוצא בד"ת אם לא השמיע לאזנו וא"כ אין לברך על זה. ובזה נדחה מ"ש הצל"ח דאין חיוב ברכת התורה מדאורייתא מדאינו מברך בעל קרי שמהרהר בק"ש למ"ד הרהור כדבור ולפי מ"ש שאני ברכת התורה שאין מברכין אהרהור].

**ועוד** נתבאר שם בהלכות ק"ש דכי אמרינן בשאר ברכות הרהור כדבור דמי היינו במי שראוי לברך בדבור ולהשמיע לאזנו. ומשו"ה אין דיבור מעכב בו אבל במי שאינו ראוי לברך בדבור ולהשמיע לאזנו אינו יוצא בהרהור. ויישבתי בזה קושיית בעל פר"ח מסוגיא דבפרק מי שמתו ועיי"ש. וכן יש ליישב בזה מה שהקשה הפר"ח מסוגיא דפ'

ג' שאכלו (דף נ') גבי שכח והכניס אוכלין לתוך פיו בלא ברכה דתני דפולטן ומוקי ליה במידי דלא ממאיס אבל במידי דממאיס מסלקן לצד אחד ומברך והא דתני בולען בלא ברכה מוקי לה במשקין וכן פסק רבינו בפ"ח ואמאי לא יברך בהרהור אי הרהור כדיבור דמי. ולק"מ דשאני התם דאינו ראוי לברך בדבור כשהמשקין בפיו ומשו"ה לא מצי לברך בהרהור בלבו. וכן יש לתרץ עפי"ז מה שהקשה הפמ"ג בפתיחתו להלכות ברכות דלמה אם נסתפק אם ברך ברכת המזון חוזר ומברך בפה יהרהר בלבו ודיו לדעת רבינו כאן דיצא בדיעבד אף בבהמ"ז ומשום ברכה שאינה צריכה עובר לדידיה בלא תשא דבר תורה. ונהי דבהמ"ז הוי מן התורה וספקו לחומרא והאיכא חומרא לא תשא וטוב לברך בהרהור דליכא לא תשא עכ"ד. ולפי מ"ש לא קשה מידי דעל כרחך צ"ל דמשום מצות בהמ"ז ספיקו דוחה לספק איסור לא תשא מטעם שיתבאר לקמן בפרק שני. דאי איתא דאיכא איסור לא תשא לברך בפה א"כ גם בהרהור לא יצא בכה"ג דאינו ראוי לברך בפה וכיון דגם בהרהור אינו יוצא אא"כ ראוי לברך בפה על כרחך צ"ל דבספק ג"כ ראוי לברך בפה וליכא משום לא תשא כלל. ומשו"ה כיון דרשאי לברך בפה מוטב משיברך בהרהור. ושוב ראיתי לבעל פמ"ג בעצמו בסי' קצ"ט שכתב סברא זו דאף למ"ד הרהור כדבור היינו דוקא בראוי לדבר. וזה דלא כמ"ש בס' גן המלך דאדם שנסתפק בברכה יברכנה בלבו ויוצא בה ממ"נ שאף אם לא ברך יוצא בהרהור ואם ברך אינו עובר משום לא תשא בהרהור ולא הרגיש בקושיית הפר"ח ובעל פמ"ג. ועל כן אינו יוצא ידי חובה בהרהור בכה"ג שמסופק ואינו ראוי לברך בדבור.

[**ומיהו** כתיבה הוי כדבור מטעם שכתב בשב יעקב סי' מ"ט דיכול לקיים ושננתם לבניך וללמד לאחרים ע"י כתיבה. ודלא כמ"ש בשו"ת חוות יאיר סי' ט"ז. ומ"מ בעלמא היכא דבעינן דבור י"ל דכתיבה נמי לאו כדיבור דמי וכמ"ש השב יעקב. וכן משמע בתוס' גיטין (דף ע"א) אך מה שהביא חכם אחד בתשובת ר"ע אייגר סי' כ"ט ראיה לזה מהא דתנן אלם לא יתרום וטעמא מפני שאינו יכול לברך ולא אמרינן דיברך בכתב ואין זו ראיה כלל דשאני אלם שאינו ראוי לדבר והו"ל כמו שאינו ראוי לבילה והכי איתא ביבמות (דף ק"ד) גבי חליצה. וכן נדחה מה שרצה בסי' ל"א להביא ראיה מתוס' במנחות (דף נ"ה) שלא כתבו דהפרשה יכול להיות באלם ע"י כתב ש"מ דלאו כדיבור דמי. וליתא דשאני אלם כמ"ש. וכן משמע מדברי תוס' בסוף פ"ד דסוטה (דף כ"ז ע"ב). אלא דמ"מ הדין אמת כמ"ש בשו"ת שב יעקב הנזכר. וכ"כ רדב"ז ח"ג סי' תר"ה. ועיין בנודע ביהודה חלק ג' יו"ד סי' ס"ו ובשו"ת שער אפרים סי' ע'].

## הלכה ח

**כל הברכות כולן לא יפסיק בין הברכה ובין הדבר שמברכין עליו וכו'**. וכתב הכ"מ בפרק כיצד מברכין אמר רב טול ברוך א"צ לברך הבא מלח הבא לפתן צריך לברך ור' יוחנן אמר אפי' הבא מלח הבא ליפתן א"צ לברך גביל לתורי צריך לברך ורב ששת אמר אפילו גביל לתורי נמי א"צ לברך וכו' ופסק רבינו כרב ששת דבתרא הוא ע"כ. וראיתי לבעל הצל"ח שהקשה על דברי הכ"מ הללו דהא לא קיי"ל כבתרא רק מאביי ורבא ואילך אבל קודם אביי ורבא אין הלכה כתלמיד במקום הרב. וא"כ אמאי פסקו כאן כרב ששת נגד רב ור' יוחנן דקדמו. ויש לי ליישב דברי הכ"מ דטעמו הוא לשבח ע"פ מ"ש בחידושי הרשב"א (דף קמ"א) אהא דאין הלכה כתלמיד במקום הרב קודם אביי ורבא היינו היכא דאיכא אמר ליה התלמיד לרב דחשבינן ליה כיושב לפניו אבל כשנחלקו כשני חולקים דעלמא הלכה כבתראה עכ"ד. והביאו הרב המגיד פ"ב דשבת וגם הכ"מ זכרו בהלכות מילה. ולפ"ז אתי שפיר דפסקינן כרב ששת שהוא בתרא נגד רב ור"י שהרי נחלק עליהם כחולק בעלמא בלשון רב ששת אמר וכו' ולא בלשון אמר ליה רב ששת. וראיה לזה מדברי התוס' בע"ז [עב: ד"ה אמר] שכתבו שם אדרב ששת דר"ת פסק כוותיה דבתרא הוא נגד רב הונא ורב חסדא והמעדני יו"ט הקשה שם על דברי התוס' כקושיית הצל"ח על דברי הכ"מ כאן. ולפי מ"ש ליישב דברי הכ"מ גם דברי התוס' אתי שפיר דהתם נמי לא פליג רב ששת בלשון אמר ליה דנחשב ליה כתלמיד היושב בפני רבו. אלא אמר מילתא בפני עצמו אמתניתין ועיי"ש. וכן י"ל בזה מה שהקשה מהרש"ל על דברי התוס' בפ"ק דביצה (דף ט') שכתבו דהלכה כרבה דבתראה הוא נגד אבוה דשמואל דכלל זה אינו רק מאביי ורבא ואילך דהתם נמי חלוקין כשני חולקין בעלמא עיי"ש. וכן יש ליישב עפ"ז מה שהקשה הרא"ש על הרי"ף דפרק ר' אליעזר דמילה סי' ה'. וגם מה שהקשה אהראב"ד בפרק אלו מגלחין סי' ס"ז עיי"ש.

## הלכה יא

**כל העונה אמן אחר המברך הרי זה כמברך והוא שיהא המברך חייב באותה ברכה.** וכתב הכ"מ דאתא לאשמועינן דאע"ג דענה אמן צריך שיהא המברך חייב באותה ברכה. והנה יש ללמוד כן גם ממ"ש רבינו לקמן דין ט"ו דהעונה אמן אחר הקטן לא יצא ידי חובתו. אך מ"ש הכ"מ כאן ושם מקור לזה מדתנן בסוף פ' ראוהו בי"ד כל שאינו מחוייב בדבר אינו מוציא את הרבים ידי חובתם אינו ראיה כלל לנידון זה דעניית אמן. דהתם גבי תקיעת שופר איירי ואפשר דעניית אמן עדיפא ויוצא בענייתו אף אחר המברך שאינו מחוייב בדבר וכמו שהוא באמת דעת הרא"ש והובא באו"ח סי' רי"ט. ונראה דטעמו

של רבינו שיצא לו כן מסוגיא דפרק מי שמתו (ברכות דף כ' ע"ב) דפריך אהא דתניא בן מברך לאביו קטן בר חיובא הוא. ולא משני דאיירי שענה האב אמן ובפרט לדעת רבינו קושטא דמפרש דאיירי בשענה אמן וכמ"ש הכ"מ לקמן בסוף פ"ה. וא"כ לשיטתו גופיה מוכח מדלא משני הכי ש"מ דכל שאינו מחוייב בדבר אינו יכול להוציא המחוייב אע"פ שענה אמן. וכן פסק בתשובת לחם רב הובא בעטרת זקנים סי' רט"ו וכדעת רבינו ודלא כהרא"ש.

**ודע** שיש לי מקום הצ"ע לדעת רבינו מדגרסינן בריש פ' הרואה (ברכות דף נ"ד ע"ב) רב יהודה חלש ואיתפח עול לגביה רב חנא בגדתאה ורבנן אמרי ליה בריך רחמנא דיהבך ניהלן אמר להו פטריתון יתי מלאודויי. ופריך והא איהו לא קמודי ומשני דעני בתרייהו אמן. וקשה לדעת רבינו מאי מהני דעני אמן אחר הודאתן הרי לא היו מחוייבין בהודאה זו וכי היכי דהשמיעה לא אהני אע"ג דשומע כעונה בלא עניית אמן התם נמי לא אהני מהאי טעמא כיון שלא היו המברכין מחוייבים וכמ"ש הטור בסי' ריט"ו א"כ ה"נ מהאי טעמא לא הוי ליה לאהני מה שענה אמן לפי דעת רבינו. ויש לי לומר דרבינו לא היה גורס כגירסא הנזכרת שלפנינו בגמרא אלא גרס כמו שהעתיק בעל עין יעקב דפריך הכי והא בעי לאודויי באפי עשרה ואהא משני דעני בתרייהו אמן. ועיין ברי"ף שבע"י ובס' בכור שור מ"ש בפירוש גירסא זו. ומשמע דלפי גירסא זו לא אכפת לן כלל במה שלא היו מחוייבים בברכה זו ואם היו עשרה מלבד המודה שפיר היה יוצא י"ח בשמיעתו אף בלא עניית אמן כמו בעלמא היכא שהמברך מחוייב. והטעם י"ל דשאני ברכה זו דהגומל משאר ברכות הנהנין דמי שלא נהנה ולא נתחייב אינו יכול להוציא לנהנה ונתחייב. דטפי איכא לדמויי ברכת גומל לברכת המצות דקיי"ל דאף אותו שכבר נפטר ואינו מחוייב עתה יכול לברך ולהוציא את המחוייב עתה משום דכל ישראל ערבין זה בזה במצוות. וה"נ ברכת הגומל לא באה מחמתו רק נתחייב בה בידי שמים לכך אף מי שלא בא לידי חיוב עתה יכול לפטור למחוייב מטעם ערבות כיון דמ"מ הוא גדול וראוי להתחייב בו. וגדולה מזו כתבו הפוסקים בשם ר"י והובא בב"י סי' קפ"ו וקצ"ו דאף בברכת המזון שנהנה יכול מי שלא אכל ולא נתחייב עתה להוציא למי שכבר אכל ונהנה ונתחייב בה כבר ובס' פמ"ג כתב דהוא הדין לכל ברכות אחרונות שכבר נהנה ונתחייב בהן שייך דין ערבות. וא"כ ק"ו לברכת הגומל שלא באה מחמת הנאתו שיכול להוציאו אף מי שלא נתחייב ומשו"ה מהני נמי עניית אמן של המודה שיצטרף גם לעשרה. וקושטא דגבי ברכת הנהנין שלפניה וכה"ג היכא דלא שייך לפטור מטעם

ערבות כגון באשה וחרש שוטה וקטן שאינן בני חיובא כלל אין יכולין להוציא המחוייב אף שענה אמן.

## פרק ב

### הלכה יד

**אם נעלם ממנו ולא ידע אם בירך אם לא בירך חוזר ומברך**. הכ"מ לא הראה מקור לזה רק נתן טעם לדבר משום דברכת המזון דאורייתא. והנה הדבר מבואר להדיא בירושלמי ריש ברכות רבי זעירא בשם רב ירמיה ספק בירך על מזונו ספק לא בירך צריך לברך דכתיב ואכלת ושבעת וברכת. ומה שהקשה בס' נשמת אדם דאיך פסק רבינו שיברך מספק הא איהו סבר דהמברך ברכה שאינה צריכה עובר בלא תשא מן התורה וכדמשמע מדבריו לעיל בפ' א'. ובסוף הלכות שבועות. וא"כ לא מצי אתי ספק דמצות בהמ"ז ודחי ספק איסור לא תשא דאורייתא וכדאמרינן בשבת גבי מצות מילה דספק ערל שאינו דוחה שבת. ומ"ש הפמ"ג סי' ס"ז דספק מצוה דוחה ספק איסור אכתי תקשי ממילה. אמנם נראה דלק"מ דלא דמי ספק מצות בהמ"ז לספק ערל דהתם לא איתחזק שום חיוב למול הספק ערל שנולד כך בספיקו כגון שנולד מהול דהוי ספק שמא ערלה כבושה היא. וכה"ג דאין ידוע אם הוא בר חיוב כלל וכדאיתא בשבת (ריש דף קל"ה) ועיי"ש בתוס'. משא"כ ספק דברהמ"ז יש לו לגברא חזקת חיוב שהרי בר חיוב הוא וגם נתחזק בחיובו משאכל וספק אם ברך ונפטר ובכה"ג ודאי דאתי ספק חיוב דיש לו חזקה ודחי לספק איסור דברכה לבטלה שלא היה שום חזקה מעיקרא לאיסור זה. ושוב ראיתי שכ"כ ג"כ בשו"ת זכרון יוסף דטעם רבינו כאן הוא משום שיש כאן חזקת חיוב לגברא.

**ויש** להביא ראיה לחילוק הנזכר מדברי התוס' דבשבת שם כתבו דאף בלאו קרא שמעינן דספק מילה אינה דוחה שבת. ובפ"ק דחולין (דף י"א) בסוגיא מנא הא מילתא דאזלינן בתר רובא כתבו דאין לפשוט מכל הקרבנות דדחו שבת ולא חיישינן שמא תמצא טרפה ותפסל וחילל שבת דאיכא למימר דמספק נמי אמר רחמנא דלידחי שבת. והיינו משום דלמצות קרבן איכא חזקת חיוב לגברא שנתחייב בודאי ולכך מצי דחי לספק חילול דטריפה דלא נתחזק איסורו. ובס' מחנה ארון הקשה אהדדי דברי התוס' דשבת ודחולין וכן בס' מעיין החכמה. ולפי מ"ש אתי שפיר דאין בדברי התוס' סתירה כלל וכ"ש דאתי שפיר לפי שיטת רבינו בהלכות איסורי ביאה ובהלכות כלאים והלכות טומאת מת דכל ספק איסור שאין לו חזקה אינו אסור מן התורה אלא מדרבנן. ולפ"ז ודאי דאתא חזקת חיוב דמצוה דהוי דאורייתא ודחי לספק איסור שאין לו חזקה שאינו אלא מדרבנן. וכה"ג

מצינו בשלהי ראש השנה (דף ל"ד ע"ב) גבי שתי עיירות באחת תוקעין ובאחת מברכין הולכין למקום שתוקעין ואין הולכין למקום שמברכין ופריך פשיטא הא דאורייתא והא דרבנן ומשני לא צריכא דאע"ג דהא ודאי והא ספק. הרי דספק מצוה דאורייתא דוחה אפילו לודאי דרבנן. ואע"ג דיש לחלק דהתם הוי ביטול מצות ברכות דרבנן בשב ואל תעשה מ"מ ספק איסור אפילו בקום ועשה נדחה מפני ספק קיום דחיוב עשה כשיש לו חזקה לחיוב כמ"ש. ועוד יתבאר בזה אי"ה בהלכות קרבן פסח. [וכן יש ללמוד ממ"ש הפר"ח ביו"ד סי' ק"י אהא דתניא גבי כהן לה יטמא אודאי ולא אספק דאיצטריך היכא שהיה חזקה להיתר טומאה משמע דאי לאו קרא היה דוחה ספק חיוב לספק טומאה. וכ"ש לדעת רבינו דספק איסור שלא היה לו חזקה אינו אלא מדרבנן וא"כ אתי ספק חיוב דאורייתא ודחי לדרבנן. וכהא דשלהי ראש השנה ושבת (דף קכ"ח)].

## פרק ג

### הלכה ב

**אכל דגן שלוק כמו שהוא מברך לפניו בורא פרי האדמה ולאחריו בורא נפשות רבות.** רבינו ז"ל לא מספקא ליה כדמספקא ליה לר"י כמ"ש התוס' בפרק כיצד מברכין (ברכות דף ל"ז) דשמא חכמים כיילי ליה במה שאמרו בברייתא התם מין דגן ולא עשאו פת ברכה אחת מעין ג'. גם לא משמע ליה דיוקא של הרא"ש והגהות שכתבו דמשמע דקאמר מין דגן אפי' אכלו חי דומיא דשבעת המינין דמדכר בהדיא. ונראה דטעמו של רבינו הוא דס"ל דליתנהו להני דיוקא דדייקי הר"י והרא"ש מלישנא דחכמים דברייתא שזכרתי. שהרי באמת חכמים עצמן לא קאמרי כלל ההוא לישנא דהתם. אלא רבן גמליאל קאמר ליה התם בברייתא וחכמים עליה הוא דמהדרי שהרי הכי מתניא התם ר' יהודה אומר משמו של רבן גמליאל כל שהוא מז' המינין ולא מין דגן או מין דגן ולא עשאו פת ר"ג אומר ג' ברכות וחכמים אומרים ברכה אחת מעין ג' ור"ג גופיה ודאי דלא כייל ליה לדגן במה שאמר מין דגן ולא אייריי באכל דגן חי. דהא בסוגיא דסוף פ' כיצד מברכין (ברכות דף מ"ד ע"א) מבואר דר"ג מודה בכוסס חטה שאינו מברך ג' ברכות. ולפ"ז כיון דר"ג גופיה דנקט ההוא לישנא דמין דגן לא כייל לדגן חי ולא נקט ליה דומיא דשבעת המינין. מהיכא תיתי לן לומר דחכמים כיילו לדגן חי. ומצאתי להפני יהושע שכ"כ ותמה על דברי ר"י שבתוס'. ושוב ראיתי שכבר הקדים בזה הרשב"א בחידושיו והוא דעת רבינו].

# פרק ד

## הלכה ד

**חבירים שהיו יושבים לאכול ויצאו וכו' לא הניחו שם אדם כשהן יוצאין צריכין ברכה למפרע**. ועיין בכ"מ דהרא"ש בפרק ערבי פסחים הקשה על דעת רבינו והרי"ף שפסקו כרב ששת דסבר כרבי יהודה דאמר בברייתא שם במה דברים אמורים שאין טעונין ברכה בזמן שהניחו שם מקצת חבירים אבל לא הניחו שם מקצת חבירים טעונין ברכה וכו'. ואמאי כתב דלא סמכינן אשינויא דרב נחמן בר יצחק לרב חסדא דאתא כת"ק דר' יהודה דקתני סתמא דאין טעונין ברכה. ותירץ הכ"מ דכיון דקיי"ל כר' יהושע בן לוי דאמר בפרק זה בורר בכל מקום שאמר רבי יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים וכיון שכן לפום קושטא ליכא פלוגתא בין ר"י ות"ק וקשיא לרב חסדא אלא דשני רנב"י לר"ח דאפשר דאיהו סבר דבמה לחלק ואיהו סבר כת"ק. ומכיון דקיי"ל דבמה לפרש ממילא קם ליה הלכה כרב ששת עד כאן וראיתי לבעל ס' אבן העוזר באו"ח סי' קע"ח שכתב על דברי הכ"מ הללו דאישתמיט מיניה מ"ש הרא"ש שם בתוך דבריו דבברייתא במה דר' יהודה לחלוק לדברי הכל. ולפ"ז קושיית הרא"ש במקומה עומדת על רבינו והרי"ף דאמאי פסקו כרב ששת דאתא כר' יהודה דיחידאה הוא. ואני אפרש שיהיו דברי הראשונים קיימים דנראה דהדין עם הכ"מ דלא חש לדברי הרא"ש שכתב בפשיטות דבברייתא לדברי הכל לחלוק דאין זה מוסכם לפי גירסת הרי"ף בסוף פ' חלון דגרס בדברי ריב"ל דפ' זה בורר כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש דברי חכמים ולא גרס במשנתינו וכן הרב המגיד בפי"ח מהלכות שבת העתיק סתם ולפי גירסא זו אפשר דאף בברייתא הוא לפרש. וכן הוא באמת דעת התוספות בסוף פ' חלון (סוף עירובין דף פ"א) ועיי"ש. וגם שיטת רבינו כן הוא וכדמוכח מדברי הכ"מ בפ"ט מהל' ע"א ובפ"ה מהלכות עבודת יוה"כ ופ"ט מהלכות טומאת מת. וא"כ שפיר כתב הכ"מ כאן לתרץ קושיית הרא"ש על רבינו והרי"ף לפי שיטתן גופייהו דס"ל דבמה לפרש בכל מקום. [וכן משמע בתוס' פ' ערבי פסחים (פסחים דף ק"ב ע"א) דאיכא למ"ד בסנהדרין דבכל מקום הוא לפרש וכ"כ להדיא בסוכה (דף מ') וכן משמע בפירוש הרשב"ם בבבא בתרא (דף קל"ב ע"ב) והוא מוכרח בסוגיא דהתם דקיי"ל הכי דאל"כ אמאי קאי בתיובתא אאמוראי מאימתי דר"י בברייתא ולא משני דחולק].

**ואע"ג** דהרא"ש גופיה העתיק ג"כ בסוף פ' חלון כגירסת הרי"ף ואפ"ה פשיטא ליה דכללא דקאמר ר' יהושע בן לוי דבמה לפרש לא הוי רק במשנה ולא בברייתא אע"ג דנקט סתמא ולא קאמר במשנתינו. וכן מצאתי שהקשה בס' קרבן נתנאל י"ל דהרא"ש אזיל

לשיטתו שכתב בפרק מי שהוציאוהו (עירובין דף מ"ב) בפשיטות דאמרינן בפרק כירה אהא דכל מקום שאתה מוצא שנים חולקין ואחד מכריע הלכה כדברי המכריע. הני מילי במתניתין אבל בברייתא לא. והרי התם נקט סתמא בכל מקום ולא קאמר במשנתינו ואפ"ה מסיק בפשיטות דה"מ במתניתין ולא בברייתא ומשו"ה ס"ל להרא"ש דה"נ בהך כללא דריב"ל דקאמר כל מקום שאמר ר' יהודה אימתי ובמה אינו אלא לפרש אע"ג דנקט סתמא אינו אלא במתניתין. אך הרי"ף לשיטתו דהעתיק בפרק מי שהוציאוהו הגירסא בפרק כירה אההיא דהלכה כהמכריע דמסיק דלמא הני מילי במתניתין אבל בברייתא לא. וכן הוא גירסא שלפנינו בגמרא דפרק כירה. ומשמע דלא פסיקא מילתא עכ"פ ואפשר דקושטא דגם בברייתא הויא כללא דהלכה כהמכריע (וכן הוא באמת דעת התוס' שם (דף ל"ט ע"ב) ועיי"ש ומדברי הכ"מ בריש הלכות בית הבחירה נראה דגם דעת רבינו כן הוא) וא"כ דאיכא למימר דלישנא דריב"ל בפ' חלון משמע נמי ברייתא טפי אית לן למפסק כרב ששת דלדידיה פשיטא ליה הכי. וזהו שכתב הרי"ף בפרק ערבי פסחים דלא סמכינן אשינויא דשני רב נחמן בר יצחק לדרב חסדא דמיקל לומר דא"צ ברכה למפרע כשיוצאין וכו'. משום דאתי כת"ק דר' יהודה אלא קיי"ל כרב ששת דאמר שצריך לברך. ולדידיה ודאי פשיטא ליה בדריב"ל דבמה לפרש אף בברייתא מדפסק כר' יהודה ולא חייש לספק ברכה לבטלה ש"מ דפסיקא ליה דת"ק דר' יהודה נמי סבר הכי דצריך לברך. ועוד י"ל דסמך הרי"ף ורבינו על הסוגיא דפ"ק דביצה (דף ט' ע"ב) דמוכח התם דבמה לפרש בכל מקום ומדברי התוספות שם משמע דבברייתא הוי אדרבא טפי לפרש מבמשנה עיי"ש [ובזה י"ל מה שתמה בעל יד אהרן בס' מרכבת המשנה על רבינו והרי"ף שפסקו כריב"ל נגד ר' יוחנן הא שמואל ג"כ ס"ל כר' יוחנן דבמה לחלוק והילכתא כוותייהו שהם רבים נגדו. וכן הקשה הפר"ח בס' מים חיים ולפי דברי התוס' דביצה שזכרתי לק"מ דבברייתא כו"ע מודו דלא אמר במה לחלוק].

## הלכה ו

**ברך על הפרפרת לא פטר את הפת.** [עיי' בלח"מ שהקשה דמשמע דס"ל לרבינו דפרפרת אינה פוטרת ג"כ מעשה קדירה ובגמ' מספקא להו דילמא לרבנן פרפרת פוטרת מעשה קדירה וכיון שכן הלכה כוותייהו. ומ"ש דהוי כעין ספק ספיקא לחומרא הוא דחוק עיי"ש. ועוד דאף בספק ספיקא כתבו כמה מהאחרונים דאזלינן לקולא ולא מברך. ועיי' במג"א סי' קע"ח ס"ק י"ב. וכן בברכת המצות כדמוכח באו"ח סי' תפ"ט וכ"כ בס' א"ז בשם ל"ח בסוף סי' י"ז. אלא י"ל כמ"ש הצל"ח בפ"ו דברכות לדעת הרי"ף והרא"ש דס"ל

דלמאי דקיי"ל יין שבתוך המזון אינו פוטר שלאחר המזון ק"ו לפרפרת שאינו עיקר למזון שאינו פוטר מעשה קדירה שהוא מזון ממש. וה"נ י"ל לדעת רבינו].

## פרק ו

### הלכה ב

**כל הנוטל ידיו וכו' מברך תחילה אשר קדשנו במצותיו וצונו על נטילת ידים שזו מצות חכמים שנצטוינו מן התורה לשמוע מהן שנאמר ע"פ התורה אשר יורוך.** ועיי' בכ"מ דרבינו העתיק לדברי אביי דאמר מצוה גבי נט"י משום מצוה לשמוע דברי חכמים דאע"ג דרבא אמר מצוה לשמוע דברי ר' אלעזר בן ערך דדריש נט"י מקרא דוידיו לא שטף במים לאו דרשא גמורה היא אלא אסמכתא בעלמא וא"כ גם לרבא טעמא משום דמצוה לשמוע דברי חכמים. וכן נראה דעל כרחך הא דר"א בן ערך לא הוי דרשא גמורה דאורייתא דודאי לא פליג על בית הלל דאמרי דאין לנט"י עיקר מן התורה וכדאיתא בריש פ"ח דברכות (דף נ"ב ע"ב) ואי איתא דדרשא דראב"ע גמורה היא הרי יש לנט"י עיקר מן התורה ובכמה דוכתי מוכח דשום תנא אינו חולק אדבית הלל. וא"כ ש"מ דהך דראב"ע אינו רק אסמכתא בעלמא. והנה סברא זו דנט"י אין להן עיקר בדאורייתא כתב ג"כ הכ"מ לקמן בדין ט"ו גבי ספק בטהרת ידים טהור ובס' שער המלך אלא שלא זכר מקור לזה. וראיתי לבעל ס' שער המלך בהלכות מקואות שפקפק שם בדברי הכ"מ וגרם לו שחשב בדעתו שאין לדבריו עיקר בגמרא ומדעת עצמו הוא שכתב כן ונעלם ממנו הסוגיא דברכות שזכרתי דשם מבואר כדברי הכ"מ ז"ל.

**ודע** שמדברי רבינו דכאן קשה לי על מ"ש בעל פמ"ג בפתיחתו הכוללת לאו"ח בסוף חלק שלישי דלדעת רבינו יש חילוק בין דברים שעשו משום סייג אינו רק אסמכתא על לא תסור ולא דין תורה. אבל מצוה שתיקנו חכמים בפני עצמן כמו קריאת הלל ומגילה ונר חנוכה ד"ת ממש יש בו מלא תסור ומשו"ה אין מברכין וצונו רק על מצות דרבנן ולא על סייגים. ונט"י אע"ג דמשום סייג דסרך תרומה תקנו אפ"ה מברכין וצוונו הואיל ואסמכוה באסמכתא חשובה עכ"ד. והשתא לפ"ז תקשי דאמאי כתב רבינו לדאביי ולא זכר לדרשא דר' אלעזר בן ערך דמייתי רבא. דצריכה משום טעמא דחיוב ברכה ועוד דא"כ לאביי דמשמע דלית ליה הך דרשא כלל וכי נימא דלדידיה לא מברכינן על נט"י ודוחק גדול לומר כן. ועוד תקשי לפי דברי בעל פמ"ג מ"ש רבינו לקמן בפי"א דמברכין גם על מצות שאינן חובה כגון ערוב ונט"י. ומשמע דגם על ערובי חצרות מברכין. וכ"כ בהדיא בפ"א דערובין. והוא אינו אלא משום סייג כמ"ש שם בריש הפ' עיי"ש.

## הלכה ה

**אין המים שאובין מטהרים הידים אלא בנטילה.** והקשה הראב"ד הרי בעלי קריין טובלין בהן. והלח"מ הקשה על הראב"ד הא זה אינו רק לר' יהודה בברכות ורבנן פליגי עליה ובספר עצי אלמוגים השיג על הלח"מ דלרבנן נמי שאובין כשר לבעל קרי שהרי אמרו דסגי אף בט' קבין וכ"ש בטבילה בשאובין. ובאמת זו אינה השגה דכי מכשרי בט' קבין היינו בחולה דוקא אבל בבריא המרגיל דצריך טבילה אפשר דמצרכי במקוה כשירה. אלא הא קשיא על הלח"מ דיש ראיה להראב"ד ממתני' דריש פ"ח דמקואות וכ"כ הפר"ח בסי' פ"ח ועיי"ש שהכריח כן להלכה כהראב"ד מכח סתם משנה. ועוד דהני אמוראי דשקלו וטרו בברכות אליבא דר"י הכי ס"ל. ולי נראה ליישב דעת רבינו דלפי מ"ש אין ראיה מסוגיא דברכות לבריא דלא איירי שם רק בחולה ואי משום מתניתין דמקוואות ג"כ אין הכרע דאיירי בבריא דצריך טבילה אלא בחולה שטובל בשביל להוציא אחרים ואתיא כר"י דמצריך טבילה ולא מצריך במקוה אבל בבריא דצריך טבילה לכו"ע אין לנו דסגי בשאובין ומסתמא כעין דאורייתא תיקון. ויש להביא ראיה מדאיתא בתוספתא דמקואות כל מקום שאדם טובל בהן ידים וכלים טובלין בהן. אין אדם טובל בהן אין ידים וכלים טובלין בהן והובא במרדכי בשבועות ובב"י ביו"ד סוף סי' ר"א. ומשמע דידים שוה ככלים וכי היכי דהן אינן טובלין בשאובין כאדם הוא הדין ידים.

## הלכה טו

**מים שנסתפק לו אם נעשה בהן מלאכה וכו' ספק נטל ידיו או לא נטל ידיו ספקו טהור שכל ספק בטהרת ידים טהור.** וכתב הכ"מ דס"ל לרבינו דאע"ג דאמרינן לעניין ספק טומאה ברשות הרבים קום טבול שאני ידים שאין להם עיקר בדאורייתא וכה"ג כתב המל"מ בהל' שאר אבות הטומאה עיי"ש. וראיתי להרב שער המלך בהל' מקוואות כלל ה' שתמה על הכ"מ והמל"מ דאישתמיט מנייהו דברי התוס' שכתבו בפרק בכל מערבין (עירובין דף ל"ו) גבי טמא בטומאות של דבריהם שירד לטבול וספק אם טבל וכו' ר' מאיר מטהר ור' יוסי מטמא היינו לגברא אי בעי טבילה וס"ל לר"מ דלא אמר זיל טבול בטומאה דרבנן אע"פ שיש לה עיקר בתורה ורבינו פסק כר"מ שם. ולכן פסק גם כאן דא"צ ליטול. וי"ל דעת הכ"מ והמל"מ שלא הביאו ראיה מדברי התוס' דפ' בכ"מ לדעת רבינו כאן דס"ל דשאני התם גבי טמא שירד לטבול דאע"פ שהיה בחזקת טומאה מעיקרא מ"מ איתרע חזקתו כשירד לטבול כמ"ש בשו"ת נודע ביהודה [קמא חלק יו"ד] סי' ס"ה משא"כ גבי ספק נטל ידיו או לא נטל דלא איתרע כלל חזקת טומאה דמעיקרא

ואפשר דבכה"ג בדרבנן נמי אמרינן זיל טבול ועל כן מחלק הכ"מ דשאני ידים וכו'.

**וע"פ** מ"ש נדחה ג"כ מ"ש בשער המלך שם בכלל ד' להביא ראיה מדברי התוס' הנזכר דלא כהש"ך שכתב ביו"ד סי' קי"א דאם נתערב איסור דרבנן חד בחד ואיתחזק איסורא ואח"כ נפל אחד מהן לקדירה של היתר דאסורה (אלא) [דלא] (ד)מוקמינן לקדירה אחזקתה (והכרו"פ כתב כן בפשיטות בסי' צ"ח ס"ק ג' ולא זכר דעת הש"ך וכן דברי הט"ז ריש סעי' א' כש"ך ובס' ראש יוסף הקשה עליו ממ"ש רבינו בפ"ד דמקואות עיי"ש). וכמ"ש התוס' דמהאי טעמא מטהר ר' (יוסי) [מאיר] הטהרות שעשה גבי טמא שירד לטבול אע"ג דגברא בחזקת טמא. ולפי מ"ש לא דמי דהתם איתרע חזקת טומאה דטמא ולכך מטהר הטהרות משא"כ היכא דלא איתרע חזקת איסור כההיא דחתיכות אפשר דאף הקדירה אסורה וכמ"ש הש"ך ועיי' מ"ש בסוף ס' סדרי טהרה. מיהו כתב שם המל"מ לדעת רבינו דבכל ספק טומאה ברה"ר מדינא א"צ לטבול רק משום עצה טובה וכן הביא מתוס' דפסחים. אמנם מצאתי ראיה לדעת הש"ך מדברי הריטב"א שכתב בערובין דגבי מקוה אמרינן העמד אדם טמא על חזקתו ולא אמרינן העמד טהרות על חזקתן דלא אזלינן בתר חזקה דטהרות דכיון דודאי נגע בהם פקעה חזקתן מנייהו וכדאמרינן גבי שליא בבית עד כאן אלא דאפשר דדוקא בדאורייתא. אבל מצינו גם מדרבנן דמטמאין הטהרות במכות (דף ד' ע"א).

**ועיין** במל"מ הל' בכורות מה שהקשה אהא דספק נטל וספק טבל דמטהר. ומאי שנא מספק הנוח דערוב באו"ח סימן שצ"ד. ויש ליישב ע"פ מה שכתב הט"ז ביורה דעה סי' ס"ט להתיר בשר שנתבשל ומסופקין בו אם נמלח תחלה ואע"ג שהיה לבשר חזקת איסור והספק הוא במעשה מ"מ כיון דרוב בני אדם אין מבשלין בשר בלא מליחה תלינן שהיה מן הרוב. וכ"כ באו"ח סי' ת"ט ושם ביאר דמהאי טעמא לא דמי לספק הנוח דערובין דאזלינן לחומרא דהתם אין רוב להיתר משא"כ גבי בשר שנתבשל עיי"ש. ולפ"ז אתי שפיר גבי ירד לטבול וספק אי טבל כלל דאזלינן לקולא דהתם נמי רוב היורדין לטבול טובלין וסברא זו מצאתי שכתב ג"כ שו"ת נודע ביהודה חלק יו"ד סי' ס"ה עיי"ש. וכיון דאיכא רוב להיתר אזלינן לקולא בדרבנן אף בדבר התלוי במעשה והיה לו חזקת איסור. והא דאמרינן בריש פ"ג דבכורות דלא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה היינו באיסור דאורייתא ולא בדרבנן. וסברא זו מצאתי שכתב כן בעל פמ"ג בס' שושנת העמקים כלל י"ב דהא דלא אזלינן בתר רוב התלוי במעשה הוא מדרבנן ובדרבנן לא גזרו וכ"כ בס' ראש יוסף. ועוד כתב שם דבמיעוט שאין מצוי לא חיישינן אף שהרוב תלוי במעשה. אך בספר פני יהושע בכתובות (דף כ"ג) משמע דמן התורה הוא דלא אזלינן בתר רובא

התלוי במעשה. ובתשובת ר"ע אייגר סי' קס"ב כתב דהתוס' והרשב"א בחולין (דף ט') סוברים שאינו אלא מדרבנן ורבינו ס"ל שהוא מה"ת ותליא בפלוגתא דמתניתא ור"א בר' ינאי ורבא ורבינא בבכורות ריש פ"ג. ועיי' מ"ש הפנ"י בכתובות (דף נ"א ע"ב) ולפי דבריו משמע דלאבוה דשמואל הוי רוב פרוצים רוב גמור אע"ג דתלי במעשה. (ובהכי אתי שפיר מה שהקשה בס' חכמת אדם על הט"ז ביו"ד דאיך מהני רוב התלוי במעשה ולק"מ דהא בדרבנן מהני ודם שבישלו הוא דרבנן).

**ונראה** להוכיח כן מהא דפסחים (דף ד') גבי המשכיר בית לחבירו בי"ד דאמר דאי חזקתו בדוק א"צ לבדוק. וכתב מהרל"ח דהחזקה היא מכח רוב בני אדם הבודקים ביתם בזמנו והשתא הא הוי רוב התלוי במעשה וגם איתחזק איסורא וש"מ דמהני בדרבנן. ועפ"ז י"ל הא דספק נטל טהור דאיירי ג"כ שיודע שהלך ליטול. וא"כ איכא רובא להיתר דרוב ההולכין ליטול ידיהם נוטלין והוא דומה להיא דירד לטבול. וכמ"ש בס' מרכבת המשנה למהר"ש. וא"צ למ"ש בסוף ספר סדרי טהרה דגבי נ"י איירי שכבר התחיל להסב ומסתמא נטל כפי ההרגל דבהליכה סגי.

**וראיתי** בספר שער המלך הל' מקואות שכתב דהט"ז ביו"ד לא ס"ל כהמל"מ אלא מתיר אף בספק מעשה בדרבנן ועל כן נדחק לפרש בדברי הטור או"ח סי' שצ"ד שמחמיר בספק הנוח דוקא כשיש עוד ספק אם היה קיים בין השמשות והוי ספק ספיקא לחומרא ונעלם ממנו דברי הט"ז באו"ח סי' ת"ט. דביאר להדיא דאוסר ספק הנוח משום שאין בו רוב להתיר רק היכא דאיכא רוב מתיר ולפ"ז אינו חולק על המל"מ. ובזה נדחה מה שרצה שם להביא ראיה מסוגיא דפסחים הנ"ל דאמר המשכיר בית לחבירו חזקתו בדוק או אינו בדוק ולא אמרינן להקל בספק בדיקת חמץ דרבנן אף אי אין חזקתו בדוק. משום דאיתחזק איסורא. ואינה ראיה לפי דברי המל"מ דהתם הספק במעשה ומחמירין אף בדרבנן בלא חזקה או רוב להיתר כמ"ש ועיי"ש שהקשה על הט"ז ביו"ד מתוס' דפסחים (דף ט') וכתבתי במקום אחר].

## פרק ח

### הלכה ב

**אם שתה השמן לבדו מברך שהכל.** עיי' בכ"מ שתמה דכיון דאזוקי מזיק אין לברך עליו וכן פרש"י והרי"ף וכו'. ואין זה תמיה שהרי גם הראב"ד בעל מריבו מודה לו בזה. וכמו שמבואר ממ"ש בהשגות בפ"י מהלכות תרומות גבי כוסס חטה דמברך עליה בורא פרי האדמה אף אי נימא דגבי תרומה פטור משום דאזוקי מזיק גבי ברכה לא מפטר לגמרי

וכן דעת כמה פוסקים גבי כוסס שעורין דמברך וכן פסק בהג"ה באו"ח סי' ר"ח אע"ג דודאי פטור גבי תרומה וכ"כ הפר"ח להצריך ברכה גבי שמן. וכן מאי דפטרינן גבי אכילת ושתיית יוה"כ כגון בשתיית חומץ ואכילת פלפלין רטובין מ"מ בברכה מחייב וכמ"ש בסי' תרי"ב דכיון שנהנה הגרון מעט מחייב לברוכי עליה אע"ג דאזוקי מזיק ליה ואינו אוכל הראוי לאכילה לא מפטר רק מברכת פרי העץ וכדאיירי בסוגיא דברכות (דף ל"ה סוף ע"ב) אבל מברכה כללית אפשר דלא מפטר.

## הלכה ז

**הפלפלין והזנגביל בזמן שהן רטובין מברך עליהן בורא פרי האדמה.** וכתב הכ"מ שתמה הרמ"ך כיון דפלפלין מקרי עץ וחייבים בערלה למה אין מברכין ברטיבי בורא פרי העץ. ועיי' מה שתירץ בזה הכ"מ ז"ל. ומיהו על רבינו מעיקרא לק"מ דאיהו אזיל לטעמיה שלא זכר כלל דין הפלפלין שחייבים בערלה והשמיט בדיני ערלה הך ברייתא דמייתי הגמ' בברכות ובכמה דוכתי היה ר' מאיר אומר ממשמע שנאמר וערלתם ערלתו את פריו איני יודע שעץ מאכל הוא אלא מה ת"ל עץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה ואיזה זה הפלפלין ללמדך שהפלפלין חייבין בערלה. וכתב הפר"ח דסובר רבינו דרק ר' מאיר הוא דאמר הכי אבל רבנן פליגי עליה דר"מ וס"ל דפלפלין לא מקרי עץ מאכל לגבי ערלה ורק בברכת הנהנין חייב כיון שנהנה קצת. ולפ"ז על כרחך לרבנן אין לברך עליו בורא פרי העץ כיון דלא מקרי עץ מאכל ופסק רבינו כרבנן. ונראה דטעמא דרבנן דלא דרשי קרא דעץ מאכל להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה וכו'. דס"ל כדרבי יוסי דאמר בריש פ"ק דערלה גבי הנוטע לסייג ולקורות פטור מן הערלה דאפי' אמר הפנימי למאכל והחיצון לסייג הפנימי חייב והחיצון פטור. וטעמא דר' יוסי מפרש בירושלמי ונטעתם כל עץ מאכל את שהוא למאכל חייב לסייג ולקורות פטור. וא"כ דאיצטריך להו קרא לכדר' יוסי משו"ה לא דרשי מיניה להביא עץ שטעם עצו ופריו שוה. ומיהו כיון דחשיב אוכל ופרי לעניין ברכה נראה דהוא הדין דחשיב פרי לעניין חיוב מעשר עכ"פ מדרבנן ויתבאר בהלכות ערובין.

## הלכה ח

**והנובלות שהן פגין מברך תחילה שהכל.** ובפירוש המשנה פ"ו דברכות כתב רבינו דנובלות הן הפירות שנפלו מן האילנות פגים קודם שנתבשלו. ומשמע דבכל הפירות קאמר ואף בענבים שכבר הגיעו לכפול הלבן שנקראים בוסר אין מברכין עליהן ברכת פרי העץ וכן משמע מדברי הש"ך שכתב ביו"ד סי' רצ"ד דאף דנובלות דענבים אע"ג דהוו פרי לעניין ערלה ורבעי אפ"ה לעניין ברכה לא הוי פרי ומברכים עליהן שהכל. ומשמע

דאף שהגיעו לשיעור בוסר דאז הוא דנאסרו משום ערלה ורבעי וכדמוכח במתניתין דפ"ק דערלה ודברי רבינו בסוף פ"ט מהלכות מעשר שני ונטע רבעי. ואפ"ה אינו מברך עליהן אלא שהכל [ונראה דטעמא משום דלא מצינו דאיקרי פרי כלל אלא בשהגיע לעונת המעשרות דבו נאמר מפרי העץ אבל הבוסר שאינו חייב במעשר לא נקרא פרי כמו שנראה מדברי רבינו בפ"ב מהל' מעשר וכיון דלא מצינו שנקרא פרי כלל לכך לא תקנו בברכתו לשון פרי כלל רק שהכל. ואינו מוכרח דמכל מקום נקרא פרי גבי נזיר וכן כפניות פרי לכל דבר חוץ ממעשר כדאיתא בערובין (דף כ"ח) אלא משום דאמר התם גבי חזיז דאין מברכין אלא שהכל משום דלאו גמר פרי] וזה דלא כמ"ש הכ"מ בהלכות מעשר שני ונטע רבעי בפרק הנזכר בפשיטות דעל בוסר דענבים מברך בורא פרי העץ ומחמת כן הוקשה אצלו דברי רבינו דשם ולפי מ"ש אתי שפיר דברי רבינו ויתבאר התם בס"ד. [ושם יתבאר ג"כ הטעם דסמדר אסור בערלה וברבעי אף שאינו נקרא פרי. ומיהו כשהגיע לעונת המעשרות נראה שגם רבינו מודה דמברכין עליה בורא פרי העץ כיון שאז נקרא פרי העץ כדמוכח בפ"ב מהל' מעשר וכן בפ"ה מהל' שמיטה מוכח שאז הוא פרי גמור שהרי נתבטל מהאילן דין שביעית וכן דעת הגאון בביאורי או"ח דברכה הוי כמעשר. ובערובין (דף כ"ח ע"ב) פרש"י דאם הוא גמר פרי לעניין מעשר כ"ש לשאר מילי. ועיי' בס' א"צ מה שתמה על דברי הט"ז באו"ח].

## פרק י

### הלכה ח

**ארבעה צריכין להודות וכו' בפני עשרה ושנים מהם חכמים שנאמר וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים יהללוהו**. וכתב הכ"מ דאע"ג דבגמ' אסיקנא בקשיא דאימא בי עשרה שאר עמא ותרי רבנן פסק רבינו כמר זוטרא דאמר עשרה ותרי מינייהו רבנן דמילתא דרבנן היא ולקולא. ומעדני יו"ט הקשה על הכ"מ דקרי קולא מה שמברך רק בעשרה הא אדרבה חומרא היא שצריך לברך כל שיש עשרה. וכן תמה על הרא"ש שכתב דכיון דלא איפשטא בעינן תרווייהו לחומרא שיהיו עשרה שאר עמא ותרי רבנן ואמאי הוי חומרא מה שפטור לברך בעשרה הא קולא היא ולברך הוי חומרא וכמ"ש התוס' עיי"ש. ואני אומר דעדיפא הו"ל להקשות על דברי הרא"ש שסותר ג"כ דברי עצמו שכתב בסוף פ"ק דברכות גבי בעיא דנקט כסא דשיכרא דלא איפשטא ולקולא עבדינן ולא מהדרינן ליה. הרי דקרי קולא מה שאינו צריך לברך ואמאי קרי חומרא כשאינו צריך לברך ברכת הגומל בעשרה. ואין לומר דס"ל להרא"ש דשאני ברכת הנהנין דקיי"ל דאסור ליהנות

בעולם הזה בלא ברכה ומשו"ה הוי קולא כשאינו מברך וכמ"ש מהרש"א סברא זו בפרק ערבי פסחים (פסחים דף ק"ב) דהרא"ש ודאי לא ס"ל סברא זו וכמבואר ממ"ש בתשובה והובא בס' חק יעקב סי' תע"ד דאם מונע מלברך מחמת איסור ספק ברכה לבטלה אינו בכלל איסור הנאה בלא ברכה. [אבל באמת י"ל דודאי משום חיובא דגברא הוי חומרא לברך וקולא שלא לברך וכן מצינו בע"ז (דף מ"ו ע"ב) עיי"ש. אבל מ"מ מחמת איסור לא תשא שיש על המברך ברכה שאינה צריכה. אדרבא הוי קולא אי אמרינן דלברך מספק ולא לחוש שמא אינו צריך לברך ועובר על לא תשא. וחומרא היא לומר שלא לברך דשמא אינו צריך ועובר על לא תשא. וכ"כ הב"י באו"ח סי' ס"ז בשם הרב מנוח דמטעם זה קיי"ל דאינו מברך בכל ספק ברכות. וכ"כ הכ"מ לקמן בסוף פי"א. [אמר נפתלי במפח נפש. חסר פה כשורות שתים אשר לא היה לאל ידי להעתיקם מתוך הכתב כי מחוק הוא].

**וממ"ש** יתבאר דמה שהקשה הפר"ח באו"ח שם על הרב מנוח מדברי התוס' והרא"ש דפ"ק דברכות לק"מ וגם דלא כמ"ש בספר פני יהושע דלכו"ע ליכא איסור לא תשא במברך מחמת ספק. ומה שהביא ראיה דאי הוה ביה ספק הו"ל לברך בספק ברכה בריך רחמנא. ואינו ראיה די"ל דגם זה אסור בתורת חוב כמ"ש בס' חוות דעת סי' ק"י. וכ"כ הפמ"ג באו"ח סי' רי"ט. ועוד י"ל למאי דמשמע מדברי רבינו יונה ריש פ' הרואה דצ"ל ג"כ רחמנא אלהנא וא"כ א"א לברך מספק דזה הוי ג"כ משמות שאינן נמחקין ואסור להזכירו בחנם. וכ"מ בריש תמורה לדעת רבינו בסוף הלכות סנהדרין וכן מצאתי שכתב להדיא המל"מ בשם ריב"ש לעיל דשם אלהינו אסור להזכירו. ובפ"ק דסוטה מוכח דשם אלהים אסור להזכירו לבטלה. וראיתי בספר נזירות שמשון בסי' קס"ז שהניח בצ"ע אי רשאי לומר בספק בריך רחמנא אי שייך בזה ברכה לבטלה דהא מצינו בגמ' מלת רחמנא שהיה מורגל בפיהם. ולפי מ"ש אין ספק דאסור ולא דמי להא דהיה מורגל בפיהם דשאני התם דהוי בתורת חוב או צ"ל ג"כ אלהנא כנ"ל]. אלא נראה דס"ל להרא"ש והכ"מ כמ"ש בס' זהב שיבה דדוקא כשאנו אומרים שאינו צריך לברך הוי קולא וכח דהיתרא אבל כשאנו אומרים שאינו יכול לברך אלא א"כ יטריח את עצמו לחזור אחר י"ב [בי עשרה ותרי דרבנן] הוי חומרא. והיינו שכתב הכ"מ דרבינו פסק לקולא בדרבנן לומר שאינו צריך לטרוח ולחזור אחר עשרה וכה"ג מצינו דטירחא חשיבא חומרא וכשאינו צריך לטרוח הוי קולא אע"ג דמפסיד מידי בערובין (דף נ"ב). [וכה"ג כתבתי בחידושי לקידושין].

**אמנם** הא קשיא לי על דברי הכ"מ כאן לפי מ"ש בעצמו בסוף הלכות אלו על מ"ש

רבינו שם דכל דבר שיסתפק לך אם טעון ברכה אם לאו עושין אותו בלא ברכה דטעמא דמסתבר הוא דהוי ספק עובר על לא תשא. ולפ"ז קשה אמ"ש כאן דפסק רבינו לקולא משום דמילתא דרבנן הוא. דמ"מ נהי דמטעם זה אין להחמיר להצריך לחזור אחר י"ב אבל מ"מ משום ספק עובר על לא תשא הוה לן להחמיר לחזור אחר י"ב דשמא אסור לברך בעשרה וכשיברך יעבור על לא תשא וצ"ל דס"ל דברכת הגומל דמי לברכת שהחיינו שכתב הב"ח בסי' כ"ט דרשאי לברך מספק ואין בה משום ברכה לבטלה משום שהיא ברכת שבח והודאה ואינו אומר בה וצוונו.

[**גם** מה שהקשה הפר"ח על הרב מנוח מסוגיא דגמ' בפ' הרואה (ברכות דף ס') גבי ברכת שהחיינו בכלים חדשים דחשיב כח דהיתרא מאן דמיקל שלא לברך וחומר למאן דמצריך לברך. וקושיא זו קשה אף לפי דברי מהרש"א בפ' ערבי פסחים דשם לא שייך איסור דליהנות בלא ברכה כמ"ש תוס' בפסחים (דף נ"ג ע"ב) דזה אינו אלא כשהגוף נהנה. וזה דלא כמ"ש בספר בא"י שהקשה מדנפשיה קושיית הפר"ח. ותירץ ע"פ מ"ש מהרש"א בפסחים דלא לקני בית ולא להני מספק ונעלם ממנו מ"ש. ולפי מ"ש הב"ח אתי שפיר דגבי ברכת שהחיינו אין בה משום ספק לא תשא משום שהיא ברכת שבח והודאה ובאה על שמחת הלב ואינו אומר בה וצוונו ולכך יכול לברך אותה מספק ובס' אליה זוטא כתב דמטעם זה לא אמרינן בה ספק ברכות להקל. ולפ"ז שפיר הוי כח דהתירא מאן דפטר. ושוב ראיתי להצל"ח בברכות (דף ס') שהקשה מדנפשיה קושיית הפר"ח ותירץ מדנפשיה כמ"ש ע"פ דברי הב"ח.

**או** אפשר לומר טעם לדעת רבינו דמשום דאסיק רב אשי בקשיא עליה דמר זוטרא אין לנו לדחותו מהלכה דקיי"ל בכל דוכתא דקשיא יש ליישבה אי לא אסקה בתיובתא כדפרש"י בסנהדרין (דף ע"ב) וכ"כ הרי"ף והרא"ש פ"ד דברכות ופ"ב דשבת ופ"ו דגיטין ושארי פוסקים. וה"נ אפשר ליישב קושיית רב אשי דלא מבעיא למ"ד ביומא (דף נ"ז) ובסנהדרין (דף ס"ו) וכמה דוכתי דלא בעינן או לחלק דס"ל דמשמע אחד אחד בפני עצמו דלדידיה ודאי אין לנו לומר דקרא דוירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים וגו' היינו שניהם כאחד עשרה שאר עמא ותרי רבנן. דהרי בעלמא נמי לא משמע ליה דוקא שניהם כאחד. אלא אפי' למ"ד התם דבעינן קרא לחלק ובלאו קרא משמע ליה דוקא שניהם כאחד מ"מ כאן על כרחך גלי קרא דלא נימא שניהם כאחד מדכתיב בקהל עם ובמושב ולא כתיב בקהל עם ומושב. וכה"ג כתבו התוס' בשבת (דף ע'). ועוד דלא הו"ל לומר אלא וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים. ויהללוהו למה לי ש"מ דאתא לחלק לומר דלא בעינן שניהם כאחד דוקא. ובכה"ג אמר בסנהדרין גבי מקלל אביו ואמו אין לי אלא

אביו ואמו אביו בלא אמו ואמו בלא אביו מניין תלמוד לומר אביו קלל אמו קלל פרש"י דכתיב איש איש אשר יקלל את אביו ואת אמו מות יומת אביו ואמו קלל דסמך קללה אצל אב וסמך קללה אצל אם. וה"נ מדסמך ירוממוהו אצל קהל עם וסמך יהללוהו אצל מושב זקנים ש"מ לחלק דלא בעינן שניהם דהיינו קהל עם וגם מושב זקנים. אלא מושב זקנים בכלל קהל עם הן. והא דלא אמרינן לחלק ממש דהיינו או עשרה שאר עמא או תרי רבנן לחוד ליסגי דא"כ אמאי שני קרא בדיבוריה דהו"ל למכתב וירוממוהו בקהל עם ובמושב זקנים ירוממוהו ואז הו"א דלחלק ממש אתא אידך ירוממוהו כמו דאמרינן גבי אביו קלל אמו קלל. ומדשני קרא בדיבוריה וכתיב גבי קהל עם לשון רוממות וגבי מושב זקנים לשון הילול לא אמרינן דלחלק ממש אתא דליסגי בחד מינייהו אלא לומר דמושב זקנים הוא בחשבון קהל עם. דהיינו עשרה שאר עמא ותרי מנייהו רבנן. דאלו עשרה שאר עמא וגם תרי רבנן ליכא למימר מדמחלק קרא לכתוב רימום והילול. ועשרה שאר עמא או תרי רבנן ליכא למימר מדלא כתיב בתרווייהו חד לישנא או רימום שני פעמים או הילול שני פעמים. אלא מדכתב בתרווייהו ב' לישני על כרחך כדאמרן].

**ומה** שהקשה הפמ"ג ברישׁ סי' רי"ט דאמאי פסק רבינו לקולא הא הוי דברי קבלה וקיי"ל דדברי קבלה כדברי תורה דמי וה"נ אסור ספק דדברי קבלה כמו ספק דדברי תורה. יש לי ליישב דעת רבינו ז"ל דאזיל לשיטתו שכתב בפ"י דהלכות איסורי ביאה ושלהי הלכות כלאים ופ"ט מהל' טומאת מת דאיסור כל הספיקות כולן מדברי סופרים. אבל מן התורה כל הספיקות מותרין. וא"כ י"ל דלא עשו רבנן בזה דברי קבלה כד"ת לאסור ספיקו דהן אמרו והן אמרו דספק שבתורה לחומרא ובדברי קבלה לקולא. ומשו"ה אזיל כאן לקולא בפירושא דקרא דדברי קבלה. ויש להביא ראיה לזה דכה"ג מצינו דאמר בפ"ט דשבת (דף פ"ג ע"ב) גבי טומאת דנפקא לן מדכתיב תזרם כמו דוה. וכתיב וישלך את עפרה אל קבר בני העם. ומסקינן התם לקולא בפירושא דקרא לומר דאקשה רחמנא לנדה דאינה לאיברין ולמת דלא מטמא בכעדשה. וכן פסק רבינו בהלכות שאר אבות הטומאה. וש"מ דאזלינן בכה"ג לקולא אף בדברי קבלה. ומ"ש רבינו בהלכות תענית פ"ה גבי ט' באב דבין השמשות שלו אסור והוא מסוגיא דפרק מקום שנהגו (פסחים דף נ"ד ע"ב) ובטורי אבן פ"ק דמגילה למד מזה דספק דברי קבלה לחומרא כמו ספקו של ד"ת. ולדידי אינו מוכרח די"ל דשאני ספקא דביה"ש משאר ספיקות. דביה"ש איקבע איסורא מיקרי כיון שהוא בהכנסת היום וסברא זו כתב הלח"מ לדעת רבינו בפ"ח מהלכות שגגות דמחייב שם רבינו אשם תלוי לעושה מלאכה בביה"ש דערב שבת אע"ג דלא מחייב אשם תלוי אלא בדאיקבע איסורא ודייק מזה דהא נמי חשיב איקבע איסורא

וכדאמרן. וא"כ אין ראיה מכאן לשאר ספק דדברי קבלה ואפשר שלזה נתכוון ג"כ הרב המגיד שם בהל' תענית שכתב דאע"ג דספיקא דרבנן הוא בכי האי ספק אזלינן לחומרא ע"כ. והיינו משום דספק זה דביה"ש חמור כנ"ל.